

Nous reptes per als nostres països:
perspectives i estratègies de futur

A cura de
JOAN MARTÍ I CASTELL

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
Barcelona, 2003

Nous reptes per als nostres països: perspectives i estratègies de futur

Aina Moll i Marquès

Resum

La ponent identifica quatre fenòmens que marquen una crisi en l'àmbit internacional, europeu i estatal. Concentra l'atenció en els països catalans: pateixen una malaltia crònica que dura segles. Hi defineix quatre reptes: la superació de la fragmentació territorial, la recuperació de la normalitat en l'ús del català, la integració de nova gent vinguda de fora i l'esforç per aconseguir que s'entengui i s'accepti la realitat catalana dins i fora del territori. Creu que cal una reconsideració a fons de la qüestió, establint objectius i estratègies noves. Cal accelerar la configuració de l'Estat de les autonomies; posar-se d'acord sobre la denominació del nostre àmbit cultural i lingüístic; partir de la realitat tal com és, defensant la unitat lingüística i cultural, i establir i mantenir el consens polític i social necessari per reivindicar amb força el dret a conservar la nostra personalitat. Hom proposa tres objectius generals: l'augment de l'autogovern i de la posició del català fins als límits legals permesos, el reconeixement de la comunitat lingüística catalana i de la seva llengua dins els pobles de la Unió Europea i l'elaboració d'una intensa campanya d'explicació i legitimació d'aquests objectius. La ponent considera que el moment polític actual no és el més idoni: hi ha un enfrontament entre nacionalismes d'un signe i de l'altre. Però diu que cal establir un clima dins l'opinió pública favorable als objectius exposats, i fa una crida a defensar incansablement la unitat de la llengua, com ho feren Pompeu Fabra i mossèn Antoni Maria Alcover.

Abstract

The first key-note speaker identifies four phenomena which signal a crisis at the international, European and State levels. She concentrates her attention on the Catalan lands: they have been suffering from a chronic ailment for centuries.

She defines four challenges: the overcoming of the fragmentation of the territory, the recovery of the normal use of Catalan, the integration of new-comers from abroad, and managing to get Catalan reality understood and accepted but inside and outside the territory. She believes that the whole question needs to be thoroughly reconsidered, and new objectives and strategies established. The configuration of the so-called State of the autonomies needs to be consolidated; agreement has to be reached on the name given to our cultural and linguistic environment; we have to work from the real situation as it is, defending the unity of our language and culture, and we need to establish and maintain the political and social consensus which is necessary to call with strength with right to safeguard our personality. Three general objectives are put forward: an increase in self-government, and of the position of Catalan, up to the legal limits permitted; the acknowledgment of the Catalan linguistic community and its language among the peoples of the European Union; and an intense campaign to explain and legitimise these objectives. The speaker considers that the present political climate is not the most appropriate: there is a confrontation between nationalisms of one sort and the other. But a favourable climate has to be achieved within public opinion as regards these objectives: and she makes a call to defend unflinchingly the unity of the language, as did both Pompeu Fabra and Father Antoni Maria Alcover.

Introducció

El títol amb què vaig començar a preparar la meva intervenció, d'acord amb la invitació rebuda de la Fundació Congrés de Cultura Catalana (FCCC), era: «Un país en crisi? Perspectives i estratègies noves de futur». Com que el canvi de títol no altera gens el plantejament del fons de la qüestió, m'he limitat a modificar lleugerament la primera part del text i fer-hi algun altre canvi per adaptar-lo al nou títol. He volgut donar-vos aquesta explicació per justificar-ne l'enfocament —que sens dubte hauria estat lleugerament diferent amb aquella pregunta directa.

És evident que estem en crisi, i en crisi greu, com a part que som d'un món, d'una Europa i d'un estat que estan en crisi —marcada principalment pels fets de l'11 de setembre de 2001, pel naixement de l'euro com a moneda única europea i les perspectives d'ampliació de la Unió Europea i per la majoria absoluta d'Aznar al parlament espanyol, respectivament. Com totes les crisis, aquestes d'ara poden tenir un desenllaç favorable o desfavorable; i en aquests moments tenim tendència a veure amb optimisme la segona i amb pessimisme les altres dues. Però és possible que la terrible experiència dels fets de Nova York determini una presa de consciència de la injustícia en què es basa el benestar del món occidental i ens mení a un nou sistema de relacions de solidaritat entre els pobles, en lloc de menar-nos al caos que temem; o que l'actuació dictatorial del Govern espanyol evolucioni, per la força de determinades circumstàncies, cap a un reconeixement de la plurinacionalitat de l'Estat i un augment de l'autogovern de les comunitats autònomes. I també és possible que l'ac-

tual eufòria pel naixement de l'euro com a auguri d'una Europa políticament unida —d'un estat europeu— s'esvaeixi davant d'uns estats tradicionalment forts que, tot aprofitant els avantatges de la moneda única, es neguin a renunciar als seus privilegis i obstaculitzin el progrés de la Unió.

Quant a la gran crisi mundial, de la qual depèn qualsevol sortida favorable de totes les altres, poca cosa hi podem fer, tant els ciutadans com els poders autonòmics i estatals i la Unió Europea, tret d'intentar fomentar la presa de consciència de la necessitat de pau i justícia en el món (que no és poca cosa, tanmateix): els estats europeus hi actuen com a simples comparses dels Estats Units d'Amèrica, exceptuant-ne el Regne Unit —que, per cert, no forma part de la unió monetària europea—, el qual pot perdre aquest protagonisme quan convingui als Estats Units. Quant a Europa i a l'Estat espanyol, actuem dins el marc d'aquest, tant a Brussel·les, per mitjà dels nostres eurodiputats, com al parlament espanyol, mitjançant els nostres representants al Congrés i al Senat (on hem perdut posicions els darrers anys), exactament igual que les altres comunitats autònomes d'Espanya.

Dins aquests marc, em sembla que avui el nostre país —o els *nostres països*, d'acord amb l'enunciat de la jornada— patim, més que una crisi, un període d'estancament, d'estabilització d'una malaltia crònica que ha durat segles i ha passat per moltes fases de signe diferent, la darrera de les quals s'inicià en el moment del canvi de règim a Espanya i ha seguit un procés lent, però en conjunt favorable, que darrerament es troba paralitzat.

Els reptes

El gran repte que com a nació hem d'afrontar avui és el mateix que afrontem de 1714 ençà: el recobriment de l'autogovern que aleshores perdérem, i amb aquest recobriment el de la llengua com a principal signe d'identitat col·lectiva; i ho hem de fer lluitant, com sempre, contra els obstacles que ens hi oposen les greus limitacions derivades de la manca d'estat propi i del marc historicopolític en què ens movem.

Els reptes concrets d'avui són els mateixos amb què ens enfrontàvem als anys vuitanta. Vegem quins són i com han evolucionat.

1r repte. La fragmentació territorial

Cal superar l'enorme obstacle que suposa la fragmentació territorial, determinant de la manca dels elements de cohesió que fan que una comunitat humana es reconegui i sigui reconeguda com a grup amb personalitat pròpia, diferenciada d'altres comunitats —d'altres nacions— amb les quals pot conviure i col·laborar, sempre que la seva pròpia manera d'ésser sigui respectada.

És aquest el repte més greu, el més difícil d'afrontar. I el nou règim democràtic —nou de més de vint anys—, que ens ha permès avançar molt en altres camps, ens l'ha fet encara més difícil amb l'establiment de fronteres internes, de manera que la tasca que abans es feia per l'acció unitària de les minories conscienciades, al marge de l'Administració, correspon ara a cada territori al govern autònom respectiu. I com que la defensa de la unitat lingüística i cultural dels catalans és políticament perillosa, els governs autònoms hi han treballat molt poc —si més no de manera perceptible pel gran públic— d'ençà que regeix l'actual Constitució espanyola. En aquest camp, fins i tot hem retrocedit, ja que els temors dels polítics s'han encomanat als ciutadans.

Així, la unitat cultural —i no diguem ja nacional— dels pobles de llengua catalana ha esdevingut per a la majoria un tema tabú, i parlem del *país* o dels *països* —o dels *nostres països*— sense precisar de quin país o països parlem. Però *país* és un terme molt elàstic, que exigeix un complement que en precisi l'abast. La composició d'aquesta mesa indica clarament que per als organitzadors de l'acte, com per a mi mateixa, el *país* és el conjunt dels territoris de llengua i cultura catalanes —allò que alguns considerem la nostra nació i que un temps anomenàrem *Països Catalans*, amb una denominació que avui es considera (al meu entendre, erròniament) «políticament incorrecta». Però no ens enganyem: som una minoria; oficialment i, el que és pitjor, en la ment de la majoria de ciutadans i ciutadanes dels diferents àmbits politicoadministratius, inclosos els més conscienciats, el *país* és, segons el territori, Catalunya, el País Valencià rebatejat «Comunitat Valenciana» o les Illes Balears —i fins i tot cada illa en particular: el Govern balear té prou feina per a fer-les veure com un conjunt, amb el seu eslògan «Quatre illes, un país, cap frontera»!

2n repte. La normalització lingüística, com a fonament de la cohesió interna de cada territori

A cada demarcació territorial tenim, ara com fa vint anys, una població formada (amb les excepcions de rigor) per catalanoparlants que tendeixen a abandonar la seva llengua per comunicar-se amb qui no parla com ells, i per castellanoparlants, o

estrangers amb el castellà com a referent, que no volen o no gosen adoptar el català com a segona llengua —amb una petita minoria militant dins cada grup, que més aviat complica les coses.

La situació, però, ha canviat molt respecte de fa vint anys: en aquells moments, la gran majoria de catalanoparlants s'havien format culturalment en llengua castellana i eren analfabets en català, o almenys incapaços d'usar-lo professionalment, i la gran majoria de castellanoparlants no entenien el català, o no tenien ocasió de practicar-lo perquè els autòctons canviaven automàticament de llengua per a comunicar-se amb ells. Encara que la Constitució i l'Estatut d'autonomia haguessin estat més contundents en la proclamació del català com a llengua pròpia i oficial dels territoris, hauria estat impossible aleshores organitzar en català la vida de la comunitat. Ara tenim unes administracions autonòmiques catalanitzades —en graus diferents, en cap cas totalment—, una població jove que domina les dues llengües oficials i pot emprar-les —sigui quina sigui la seva pròpia— en qualsevol situació, i una elevada proporció de població adulta que s'ha posat al dia quant a coneixement del català —aprenent-lo, alfabetitzant-s'hi o incorporant-lo a la seva activitat professional. A condició d'eliminar el llast considerable de conducta diglòssica que encara resta, sobretot per part dels catalanoparlants, estariem en condicions de viure col·lectivament en català, si no fos pel repte número 3.

3r repte. La integració de nova gent vinguda de fora

Ara molt més que fa vint anys, tenim un flux d'immigració —aleshores formada molt majoritàriament per castellanoparlants i avui per gent de llengües i cultures molt diverses— que té difícil l'accés a la llengua del país. La novetat és que ara sovint desconeix també el castellà. Ara bé, aquesta aflluència incessant de població vinguda de fora constitueix un doble repte: el de posar al seu abast el coneixement que li cal del català (o de les dues llengües oficials) i el d'impedir que la seva presència faci impossible la normalització lingüística del conjunt de la població.

4t repte. Eliminar la incomprensió —o el desconeixement— del fet diferencial català dins i fora del territori, i la nostra incapacitat de fer-lo entendre

A l'interior, sobretot a les zones perifèriques, aquest desconeixement és una font de recels i malentesos entre els qui «se senten espanyols» i els qui «se senten catalans» —o

valencians, o mallorquins, o...—; alternativa nefasta, que les enquestes sociològiques fomenten amb una pregunta que convindria eliminar dels qüestionaris. Això es tradueix en certs trets d'esquizofrènia que fan que, sovint, per por de ser malentesos, parlem de manera diferent de nosaltres mateixos i de la nostra relació amb els altres pobles d'Espanya, segons que ens trobem dins o fora del nostre territori, i que actuem d'acord amb el que expressem —la qual cosa sol tenir conseqüències greus quan un polític té responsabilitats públiques de llarga durada a Madrid (sobretot si és un ministre).

A l'exterior —més ben dit, en terres castelleses, on el desconeixement és causa d'hostilitat o, en el millor dels casos, d'indiferència envers nosaltres— aquesta ambigüïtat nostra fomenta la desconfiança i facilita l'èxit de qualsevol versió distorsionadora per part de polítics o de «tertulians» radiofònics i televisius, que s'hi afanyen amb una constància digna de millor causa; de manera que els nombrosos esforços que s'hi han fet per fer-nos conèixer millor han donat poc rendiment. A l'estranger, en canvi, on no calia combatre prejudicis sinó sols desconeixement, s'han fet progressos molt considerables. Avui tenim una presència envejable en el camp de la comunicació i de les noves tecnologies (malgrat els enormes obstacles que ha calgut vèncer), i el «cas català» és conegut arreu del món entre sociolingüïstes i polítics, i seguit amb esperança per altres pobles i estats amb problemes de coexistència de llengües i cultures.

Fa més de vint anys que afrontem aquests reptes —amb l'excepció ja esmentada del primer, que és la nostra assignatura pendent— amb força i voluntat polítiques diferents, i amb el consegüent èxit també diferent segons els territoris. Ara la FCCC ens demana que considerem com hem de continuar fent-ho a partir de la conjuntura actual.

Perspectives de futur

Deixo de banda que el nostre futur depèn en darrer terme del desenllaç de les grans crisis de què he parlat, un desenllaç impossible de preveure, ara com ara: per exemple, davant els recents discursos d'Aznar com a president de la Unió Europea i de Cox com a president del seu Parlament, qui pot preveure el futur d'Europa? Em limito a considerar la possible evolució de la nostra situació dins el marc del mapa polític actual, ja que les esperances que alguns havíem posat en un possible paper de l'Estat espanyol i dels Països Catalans en la configuració definitiva de la Unió Europea —com a estat plurilingüístic i plurinacional i com a comunitat lingüística i cultural, respectivament— s'han vist frustrades per la persistència, i fins i tot el reforçament, de la visió monolítica que els estats membres tenen de si mateixos i dels altres que formen la Unió.

Dins aquest marc, hi ha dues perspectives possibles, segons que continuem com fins ara o que ens replantegem a fons objectius i estratègies per intentar adaptar-nos a les exigències del moment present.

Continuar com fins ara vol dir continuar afrontant (des de les diferents autonomies) el gran repte del recobriment de l'autogovern i la superació dels obstacles que s'hi oposen, amb els mateixos objectius concrets i les mateixes estratègies que hem anat perseguint i aplicant de 1978 ençà. En aquest cas, la perspectiva seria, en el millor dels casos, continuar progressant sense conflicte social, però molt lentament i amb dificultats creixents—tret del País Valencià, on ni el progrés ni la manca de conflicte no estarien ni han estat fins ara assegurats. Ara bé, l'estancament (i fins i tot algun retrocés) que s'ha produït en els darrers temps indica clarament que ja no podem avançar gaire més pel camí seguit fins ara.

L'alternativa és, doncs, un replantejament a fons de la qüestió, per tal d'establir objectius nous més ambiciosos i noves estratègies—encara que siguin arriscades—per a afrontar els mateixos reptes amb tàctiques i mètodes adequats al present. L'estancament, que de per si és perillós, ho és molt més quan tot al nostre entorn—estats, continents, el món sencer—es mou vertiginosament. En aquests moments de crisi general no ens podem quedar immòbils, encara que el fet de posar-nos en moviment origini una crisi també a casa nostra—una crisi implica perill, però també la possibilitat d'un tomb favorable que ens obri un nou camí d'accés a la meta.

Les noves estratègies

El nou plantejament, al meu entendre, s'hauria d'assentar sobre aquestes bases:

1. Si bé en el període 1978-2002 hem fet progressos molt considerables en l'autogovern i en la implantació de la llengua pròpia,¹ encara som lluny d'esgotar les possi-

1. Per exemple, pel que fa a les Illes Balears, el traspass de la sanitat (Reial decret 1478/2001, del 27 de desembre, sobre el traspass a la Comunitat Autònoma de les Illes Balears de les funcions i serveis de l'Institut Nacional de la Salut; vegeu, per exemple, <http://www.todalaley.com/mostratLey570p2tn.htm>), la retirada de la suspensió cautelar de l'ecotaxa per part del Tribunal Constitucional (vegeu, per exemple, <http://www.elperiodico.es/EDICION/ED20118/CAT/CARP01/tex029.asp>), o l'ús del català en el discurs de comiat del general de divisió Tomás Formentín Capilla com a general en cap de la Zona Militar de Balears (valencià, que manifestà sentir-se «a casa seva» a les Illes; vegeu <http://www.uib.es/premsa/gener02/dia09/434786.htm>), són tres fets recents francament esperançadors.

bilitats que ofereixen la Constitució, els estatuts i les lleis de normalització lingüística (LNL). Actualment és possible –i ja n'és ben hora– accelerar el ritme de la marxa i acabar de configurar l'Estat de les autonomies creat per la Constitució. Però no pas declarant-lo arbitràriament acabat, amb interpretacions inadmissiblement restrictives del text constitucional, sinó dotant-lo del que encara li manca per ser l'Estat plurilingüístic i pluricultural que aquell text preveu.

2. La supervivència de la nostra comunitat s'ha de garantir en tots els territoris del seu àmbit –començant per posar-nos d'acord sobre la seva denominació, ja que un país que no té nom no existeix com a tal, i no és possible establir i difondre un projecte de futur per a una entitat innominada, sobretot si està formada per diferents parts amb denominació i organització pròpies. Un aspecte important del replantejament de posicions consistirà, doncs, en un debat aprofundit sobre la nostra comunitat lingüística –inclosa la manera de designar-la– i sobre les estratègies més adequades per difondre'n i fer-ne acceptar la *reivindicació*.

3. Objectius i estratègies s'han d'establir acceptant la realitat tal com és, i adaptant-hi la terminologia, sense tabús, tant si es tracta d'Espanya com dels *nostres països* –no serveix de res, si no és per alimentar recels, evitar el nom d'Espanya i dir, per exemple, que «a França, a Alemanya i a l'Estat espanyol» passa tal o tal cosa; ni proscriure del nostre discurs el terme *província*, quan tot sovint parlem de «les comarques de Girona, o de Lleida», etc., precisament segons la divisió provincial. La realitat és que formem part d'una entitat coneguda i reconeguda a tot el món amb el nom d'*Espanya*, i que, tret de les Illes, on els consells insulars han substituït l'antiga Diputació Provincial, les nostres comarques estan agrupades administrativament en províncies, d'acord amb la divisió territorial espanyola: no tenim disponible cap altre nom per designar aquesta realitat, i el fet d'inventar-ne un no canviaria pas les coses.

Realitat és també que el conjunt dels territoris de llengua catalana que alguns ens entestem a considerar una nació està mancat del reconeixement extern i la cohesió interna inherents a tota nació –resultat natural del fet que, en el moment de constituir-se els estats moderns i de considerar-se el terme *estat* com a sinònim de *nació*, ja feia segles que havíem deixat de ser una unitat política. Tenint en compte aquesta realitat, cal acceptar, tant si ens agrada com si no, que ens discuteixin el caràcter de nació i el dret a tenir un estat propi; però no podem admetre que es posi en qüestió que els territoris que jo continuaré anomenant *Països Catalans*, mentre no

disposem d'un terme alternatiu acceptat per tots, constitueixen una unitat lingüística i cultural amb personalitat pròpia i amb dret a mantenir el paper que ha tingut secularment dins el conjunt de llengües i cultures d'Europa.

4. L'augment de l'autogovern només serà possible si hi ha consens polític i social en els objectius generals i si es respecten les diferents posicions de grups, partits i individus sobre aquests objectius i la manera d'aconseguir-los, sempre que no n'impossibilitin o n'obstaculitzin greument la consecució. No es tracta de voler convertir els nacionalistes en no-nacionalistes o viceversa, sinó de compartir la reivindicació del dret a mantenir i veure reconeguda la nostra personalitat.

Objectius generals

Els objectius generals que han de ser objecte de consens són els següents:

1. L'augment de l'autogovern, dins el termini més breu possible, fins als límits permesos pel marc legal vigent.

Cal aquest argument, concretament pel que fa a la llengua, atès que hi ha una part suficient de la població amb prou coneixement del català per a «viure en català» i de l'Administració per a prestar-hi els serveis, proclamació de la igualtat del català i el castellà quant a drets i deures dels ciutadans, amb la consegüent organització de la vida social de cada territori per tal que el català hi tingui prioritat com a llengua pròpia i que siguin escrupolosament respectats els drets lingüístics de tots. Una part important d'aquesta organització s'haurà de dedicar a l'acollida dels immigrants per tal d'atendre'n les necessitats bàsiques, incloent-hi l'aprenentatge del català (i si cal, del castellà), de manera que no vegin en l'ús de la llengua pròpia del país una imposició, sinó una mostra de la seva condició de membres de la *comunitat*.

2. El reconeixement del paper del català i de la comunitat lingüística catalana dins el conjunt dels pobles d'Europa.

Aquest fet implica, entre altres coses, la proclamació del català com a llengua oficial de la Unió Europea i la presència catalana a les altes instàncies europees, almenys per als temes que ens afectin particularment.

Aquest reconeixement —si més no, teòric— no seria difícil d'aconseguir, si no fos pel clima enrarit que ens envolta: així com es reconeix la unitat lingüística i cul-

tural, per damunt de fronteres polítiques, d'uns territoris de llengua castellana —la *Hispanidad*— o de llengua francesa —la *Francophonie*—, s'hauria de reconèixer la *Catalanitat* —amb aquest nom o amb un altre. Tenim dret a exigir-ho, i no és difícil defensar-ho amb una selecció de frases de grans personatges —de la política, de la literatura, etc.— que, amb la seva defensa ardorosa de la unitat de *la lengua de los cuatrocientos millones* que parlen castellà, fan que sigui difícil oposar-se honestament a la unitat de la llengua dels *onze milions* —computats de manera semblant— que parlen o poden parlar català. I no resulta discutible tampoc el paper de Catalunya i de Barcelona com a equivalent als de Castella i França i les respectives capitals, com a capdavanteres en l'impuls cultural del conjunt de la comunitat i en la salvaguarda —mitjançant les respectives acadèmies— de la llengua de tots.

3. La realització d'una intensa campanya, tant des de la societat civil com dels partits polítics i les institucions, d'explicació d'aquests objectius i dels motius que els justifiquen —dins cadascun dels «nostres països» en primer lloc, i després a l'exterior.

Les dificultats

Sóc conscient que aquesta intervenció mereix el mateix qualificatiu d'*optimista impenitent* que m'han valgut sempre els judicis sobre la nostra situació sociolingüística i els pronòstics sobre la seva evolució, pronòstics que han resultat errats, més o menys en la mateixa mesura que els dels «pessimistes»: només cal repassar les polèmiques que tinguérem sobre el tema —a deu anys vista de 1990 i de 2000, per exemple— per comprovar que els uns i els altres ens equivocàrem igualment. La crisi d'una malaltia pot fer en un moment donat un tomb favorable (o desfavorable), però el recobriment total de la salut tardarà molt encara a ser realitat. El que cal és no defallir per tal d'aconseguir-la.

Sóc conscient també de les dificultats de la situació actual. Davant la perillosa proposta del Partit Popular a Convergència i Unió de compartir el Govern de l'Estat, precisament després d'una llarga temporada d'hostilitat manifesta envers el nacionalisme democràtic català i basc, i del natural rebuig amb què l'han acollida els convergents, qui pot preveure el rumb que prendrà en un futur immediat «l'Espanya de les autonomies»? I davant la polarització del parlament espanyol entre un nacionalisme espanyol —àlies *patriotisme constitucional*— i els nacionalismes perifèrics, com podem esperar que els membres dels partits corresponents dels primers en els parla-

ments autonòmics vulguin i puguin convèncer les seves instàncies centrals de la justícia de les nostres pretensions i la conveniència de fer-nos-hi costat? I això en moments d'intensa i prematura mobilització preelectoral...

Conec també les dificultats que cal vèncer abans no siguin assumides, dins cadascun dels «nostres països», les reivindicacions que proposo. Però sé que si la Generalitat catalana decretés, per exemple, amb el suport del Parlament català, la igualtat de les dues llengües oficials, entrariem en una etapa semblant a la dels anys vuitanta, amb contenciosos constants amb el Govern central; però crec que els contenciosos es resoldrien majoritàriament, com aleshores, a favor de Catalunya, i després de Catalunya, vindrien les altres comunitats amb llengua pròpia (no sols les catalanes).

En tot cas, la part més urgent —i més difícil— de la meua proposta és crear dins el nostre àmbit, dins cada territori en particular, un ambient favorable a les nostres reivindicacions. I convé molt que l'impuls vingui de la societat civil —d'aquí la importància de la iniciativa de la Fundació Congrés de Cultura Catalana— abans que de les institucions. Un cop creat un clima favorable dins l'opinió pública, serà més fàcil que els polítics assumeixin la reivindicació i la defensin amb possibilitats d'èxit.

Ara bé, hem d'iniciar la campanya amb la consciència que caldrà treballar molt i durant molt de temps, fent nostre el lema de Pompeu Fabra: «Cal no abandonar mai ni la tasca ni l'esperança» i seguint l'exemple de fermesa i pragmatisme que ens donà mossèn Alcover quan, havent predicat intensament des de diferents tribunes la unitat de la llengua catalana, escrivia:

Qui no sap que això que en diuen català, rossellonès, mallorquí, menorquí, eivissenc, valencià, tortosí, pallarès, alacantí, *no són més que modalitats diferents d'un mateix i únic idioma*, que el podeu anomenar com vulgueu mentre no faceu la toixarrudesa de negar-li l'existència, *que després de tot, la tindrà*, tant si la hi negau com si la hi reconeixeu?

O quan —molt abans— demanava a [...] tots els qui parlen, a tots els qui estimen aquesta llengua, diguem-li mallorquina, catalana, valenciana, llemosina, rossellonesa (pel nom no ens hem de desavenir) [...] que responguessin a la crida de la seva *Lletra de convit* i col·laboressin amb entusiasme en el seu projecte de diccionari. Ell continuà defensant incansablement la unitat de la llengua i el nostre dret a emprar-la argumentant apassionadament: Catalunya, València i les Balears tenen una llengua pròpia, més antiga que la castellana, tan digna, tan noble com cap de les que parlen els homes, *i tenen el mateix dret a parlar-la en tots els actes i ocasions de la vida que els castellans la seva.*

D'aquí a pocs dies farà setanta anys que va morir mossèn Alcover, i encara som lluny d'haver aconseguit el que ell propugnava —però dubto que arribés a imaginar mai que podríem arribar al punt on som ara. Ara ens toca a nosaltres continuar la tasca i, sens dubte, podem trobar en el seu exemple i en l'apassionament dels seus arguments una injecció d'energia en els moments de descoratjament.

Annex

Intervenció d'Aina Moll a l'acte d'homenatge a mossèn Alcover a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans (22 de març de 2001)

Per a mi és, a més d'un honor que agraesc, una gran satisfacció poder participar en aquest acte, que sens dubte marcarà la definitiva reconciliació de l'Institut d'Estudis Catalans amb el primer president de la seva Secció Filològica: aquell que, després de ser aclamat com a *apòstol de la llengua catalana*, arribà a ser vist com un enemic pels membres de l'IEC i per gran part del catalanisme militant.

No diré pas que la seva agressivitat desmesurada i la contundència dels seus atacs no meresquessin la malvolença dels qui n'eren víctimes —si bé, en el fons, la seva mateixa desmesura les feia inofensives, com l'enrabiada d'un infant. No tothom tenia la generositat d'un Pompeu Fabra, que, essent el més ofès per les seves diatribes, no dubtà a reconciliar-s'hi, ni a fer gestions per afavorir la continuïtat de la seva obra després de mort ell. Però seria absurd que els catalans d'avui, recordant les picabaralles amb alguns dels seus contemporanis, oblidassin el pes de la seva obra; que l'ombra d'aquelles polèmiques continuàs tapant la llum del seu exemple de tenacitat i d'amor insubornable a la llengua i la cultura dels Països Catalans. Per això, quan em demanaren un títol per a la meva intervenció d'avui, vaig proposar «El que els catalans devem a mossèn Alcover».

I què li devem? La primera resposta que ens ve espontàniament davant aquesta pregunta, és: *el Diccionari* —a la qual cosa els qui encara avui li són contraris sovint repliquen que «el *Diccionari* el va fer en Moll» (i si l'escena passa a Mallorca, ja tenim debat armat, perquè encara hi ha qualche «gonellista» que pensa que «en Moll» va fer malbé, catalanitzant-lo, el projecte alcoverià).

És ver que ell només va ser a temps de participar en la redacció definitiva d'una part del primer tom, però això no lleva veracitat a la resposta espontània: «li devem el *Diccionari*», i Moll ho volgué remarcar mantenint el seu nom tot sol a la portada

dels volums i posant-hi, després del llarg subtítol, l'autoria de la redacció. Li devem el diccionari que ell va iniciar i bona part dels que han vingut darrere: què seria el *Diccionari etimològic i complementari* de Coromines, si aquest no hagués pogut seguir pàgina per pàgina el *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB), mencionant-lo a cada passa i des-tapant la caixa dels trons quan el que deia no li agradava? Hauria tingut poca cosa per «complementar» i molta per «fer»...

Li devem la concepció del *Diccionari* i també l'amplíssima activitat que desplegà per aconseguir interessar-hi el poble de tot l'àmbit lingüístic català; l'enorme esforç personal que hagué de fer per adquirir els coneixements necessaris per a emprendre'l i perquè els adquirissin els seus col·laboradors; l'encert amb què escollí els seus mentors entre els millors romanistes de l'època —Schädel i Meyer-Lübke— i els seus ajudants entre els joves seminaristes en qui descobria la disposició innata d'interessar-se per la llengua i la capacitat de treballar-hi —el pare Colom, que seria un gran lul·lista; el pare Ginard, que ens deixaria el seu gran *Cançoner popular de Mallorca*; Francesc de Borja Moll, que tindria l'honor i l'enorme responsabilitat de redactar el *Diccionari* i dur-ne l'edició endavant; li devem la disciplina —tan allunyada del seu caràcter— amb què establí, seguint els consells dels entesos, el plantejament i la realització de l'obra, des del model de confecció de les cèdules fins a la precisió i la claredat de la redacció final —quan la seva tendència natural hauria donat per resultat un estil «pintoresc» força acostat al de Coromines (que en aquell temps no hauria caigut en gràcia com hi cau el d'aquest actualment...)—; li devem, en fi, que s'arruïnés per salvar l'obra i que prenguéss les disposicions necessàries per mantenir-la en mans del seu successor, evitant així el perill que la dispersió dels materials fes inútil tot l'enorme esforç col·lectiu anterior, com ha passat amb altres obres importants (per exemple, amb l'ALPI, l'*Atlas lingüístico de la Península Ibérica*, al qual Moll i Sanchis Guarner —i sobretot Tomás Navarro Tomás i els seus companys del Centro de Estudios Históricos— dedicaren tants d'esforços que resultaren malaguanyats).

Per calibrar la importància de tot això, cal que considerem les circumstàncies excepcionals en què es produí. No parlem d'un gran lingüista que concep un diccionari ambiciós que superi els que ha donat una tradició lexicogràfica ja consolidada i es posa a treballar-hi amb el seu equip d'especialistes, a l'empara d'una universitat o d'un govern. Es tracta d'un «foll descominal» —com Ramon Llull— que, enamorat de la llengua, decideix reunir-ne tota la riquesa, antiga i moderna, dialectal i literària; la que parla el poble a cada contrada del seu àmbit territorial i la que dorm als arxius, en les obres literàries i en els treballs científics: una feinada immensa, de la qual el

despullament de tots els diccionaris preexistents constitueix una part molt petita. I no sols no té un equip d'especialistes per dur-lo endavant, sinó que ell mateix està mancat dels coneixements necessaris per dirigir-lo; no sols no pot oferir inicialment una compensació econòmica als qui es comprometen a enviar-li cèdules, sinó que aquests hi posen el paper, fins que alguna subvenció permet de proporcionar-ne als qui no se'n poden permetre el dispendi... Considerant tot això, i el resultat final positiu, hom té ganes d'aplicar-li l'acudit que vaig sentir no fa gaire, per definir l'iniciador d'una empresa que té èxit contra tots els pronòstics: «ho va aconseguir perquè no sabia que era impossible».

Ell, al contrari, sabia que era possible; i la seva fe es va encomanar a la gran massa dels catalans, que respongué a la seva crida: des dels bisbes de tots els Països Catalans, fins a treballadors de la indústria analfabets, passant per corporacions científiques —l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya, l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Barcelona— i per tota casta de centres cívics i culturals, la gent creu en la seva obra i s'hi compromet. I quan, al cap de deu anys, nota un sentiment de desànim i de cansament entre els col·laboradors, els arenga amb tanta força, que els fa vibrar novament.

Amb admirable sentit pràctic, crea el *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* (BDLC), com a mitjà de comunicació entre els seus col·laboradors de Catalunya, València, Rosselló i Balears «i per donar totes aquelles instruccions i fer a sobre totes aquelles coses que sien necessàries o convenients a tots els qui prenen part en la gran feuada».

Així, hi trobam primerament les llistes de corresponsals i de col·laboradors, amb el número d'inscripció i l'adreça, i les instruccions específiques: per als qui treballen als arxius, per als qui treballen en el llenguatge vivent, per a la recollida de topònims...; i la llista de llibres que es despullen i de seccions del llenguatge vivent, i dels col·laboradors qui se n'ocupen; i explicacions elementals sobre el nom de la llengua, el seu àmbit geogràfic, etc., més una «Crònica de l'obra del *Diccionari*», que esdevé caixa de ressonància de les conferències i actes de promoció que fa per tot el territori. Al cap de pocs anys, el BDLC és una revista de dialectologia —la primera d'Espanya, cronològicament— que gaudeix de reconeixement entre els romanistes estrangers, i en fomenta l'interès per la llengua catalana. Des del *Bolletí* polemitzava, sense plànyer esforços i amb una allau d'arguments difícils de rebatre, amb qui defensa idees o posicions en perjudici de la llengua catalana —per exemple, replica l'article «Cataluña bilingüe» de Menéndez Pidal, amb 252 pàgines de *Qüestions de llengua i literatura catalanes*, que ve a ser un tractat sobre l'origen de les llengües romàniques—, o aprofita un co-

mentari elogiós del capítol «Das Katalanische» del *Grundriss* de Gröber, que titula *Una mica de dialectologia*, per abocar-hi en 110 pàgines una tan gran quantitat de dades que, en paraules de Meyer-Lübke, «amb això roman fundada la dialectologia catalana». I d'altra banda, promou una sèrie d'iniciatives que, emparades per Prat de la Riba, donen fruits importants, com el Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906) o l'enviament de becaris a estudiar filologia a Alemanya —hi anaren Griera, Barnils i Montoliu— (1908) o l'orientació de la Secció Filològica de l'Institut —que Prat de la Riba denominà inicialment Secció d'Estudis Filològics i d'Expansió de la Llengua. La gestació i el desenvolupament de tots aquests esdeveniments, es pot seguir pas a pas, amb noms, dates, distribució de tasques, etc., en el *Bolletí*.

A part del *Diccionari* i de l'impuls al clima de fervor catalanista, li devem una obra personal de gran valor: l'*Aplec de rondaies mallorquines*, que publicà amb el pseudònim de Jordi des Recó. Una obra que el doctor Veny comentà justament en la seva semblança biogràfica d'Alcover; que ocupa un lloc preeminent entre els millors reculls de contes populars, i que ha iniciat en la lectura del català generacions senceres de mallorquins.

Finalment, li devem l'exemple de dedicació total a l'estudi i promoció de la llengua catalana, concebuda com a llengua nacional de tota la comunitat que la parla, i el coratge de defensar-la de manera radical com a *llengua pròpia*, sense posar en qüestió la divisió politicoadministrativa en estats. Tal vegada, si ens haguéssim inspirat en les seves arengues, a l'inici del règim autonòmic, hauríem estat capaços de posar en marxa i dur endavant una política lingüística molt exigent i alhora difícilment atacable. Tal vegada, encara ara, podríem espigolar en els seus escrits abrandats una «doctrina» idònia per a revifar els ànims dels catalans d'avui. Si fóssim capaços de creure i de fer creure que és possible el recobriment total de la llengua —i ho és, si tots els catalans ho volem i, tal com ell ho predicava, «ho demostram amb obres, i no sols amb paraules»—, mossèn Alcover, setanta anys després de la seva mort, podria exercir novament la funció d'*apòstol de la llengua catalana*.